

Бүлэг 1

БОДИТ СЕКТОР

- 1.1. Нийлүүлэлт
- 1.2. Эрэлт
- 1.3. Хөдөлмөр ба аж ахуйн нэгж
- 1.4. Эдийн засгийн мөчлөг

1. БОДИТ СЕКТОР

ТОЙМ

Эдийн засаг оны эхний гурван улиралд 5.9 хувиар өслөө. Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл эдийн засгийн өсөлтийг голлон дэмжсэн хэвээр байгаа бол уул уурхай, барилга, боловсруулах салбаруудын үйл ажиллагааны идэвхжил нэмэгдэн өсөлтийг мөн дэмжиж байна. Харин тээвэр болон худалдааны салбар агшилттай байна. Эрэлт талаас хөрөнгө оруулалт, өрхийн хэрэглээ эдийн засгийн өсөлтийг дэмжсэн бол барааны экспорт буурсан нь өсөлтийг саарууллаа. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 62.7 хувьд хүрч, өрхийн бодит орлого 8 хувиар өссөн нь өрхийн хэрэглээг дэмжлээ. Эдийн засгийн потенциал өсөлтийн эрчим нэмэгдэж, 5-6 хувьд хүрсэн ба нийт үйлдвэрлэлийн түвшин потенциал үйлдвэрлэлийн орчимд байна.

1.1. Нийлүүлэлт

1. Эдийн засгийн өсөлт 5.9 хувьд хүрлээ. ДНБ 2025 оны эхний гурван улиралд нэрлэсэн дүнгээр 60 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 8.5 хувиар, бодит дүнгээр 24.3 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 5.9 хувиар тус тус өслөө. Эдийн засгийн өсөлт өмнөх оны мөн үеийн орчимд байж, төсөөлөлтэй нийцтэй байна. Хөдөө аж ахуй, уул уурхайн салбарын сэргэлт эдийн засгийн өсөлтийг дэмжсэн бол тээвэр, худалдааны салбарууд агшиж, өсөлтийг сааруулав. Эдийн засгийн өсөлтийг 2025 онд 5.5 хувь байхаар төсөөлж байсныг 6.5 хувь болохоор шинэчлэн боловсрууллаа.

2. Уул уурхайн салбарын өсөлт 8.2 хувьд хүрч сэргэн, нийт эдийн засгийн өсөлтийн 1.1 хувийг бүрдүүлэв. Уул уурхайн салбар III улиралд сэргэснээр эдийн засгийн өсөлт оны эхний хагас жилийн 1.1 хувиас огцом нэмэгдлээ. Зэсийн баяжмал үйлдвэрлэл өмнөх оны мөн үеэс 37 хувиар, тухайлбал Оюу толгой гүний уурхайн олборлолтын нөлөөгөөр оны эхний гурван улиралд 53.7 хувиар өссөн нь уул уурхайн салбарын өсөлтийг голлон дэмжив. Мөн төмрийн хүдрийн үйлдвэрлэлийн өсөлт хадгалагдан 6.5 сая тоннд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 41.5 хувиар өслөө. Харин нүүрс олборлолт 2025 оны эхний гурван улиралд 68.9 сая тонн болж, өмнөх оны мөн үеэс 7.5 хувиар буурав. Мөн газрын тос олборлолт 7 улирал дараалан буурч, 2.8 сая тонн болсон бол алтны олборлолт 11 улирал дараалан буурч, 8.7 тонн болсноор уул уурхайн өсөлтийг сааруулав.

Уул уурхайн салбартай холбоотойгоор Засгийн газрын 2025 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдрийн 55 дугаар тогтоолоор “Ашигт малтмал экспортлогч аж ахуйн нэгж нь тухайн төрлийн экспортын бүтээгдэхүүний дөрөвний нэг, түүнээс дээш хувийг Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржээр арилжаалсан тохиолдолд нийт экспортод гаргасан тухайн төрлийн бүтээгдэхүүний ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулах борлуулалтын

үнэлгээг уурхайн бүтээгдэхүүний бирж (Монголын хөрөнгийн бирж)-ийн арилжааны үнээр тооцож, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулахаар баталсан. Тус шийдвэрийг 2025 он дуустал хүчинтэй байхаар баталсан бөгөөд богино хугацаанд уул уурхайн салбарын орлогыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой байв.

3. Уул уурхайн бус салбар 5.6 хувиар өсөж, нийт эдийн засгийн өсөлтийг 4.9 нэгж хувийг бүрдүүлэв. Хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт хадгалагдаж, барилга, боловсруулах, эрчим хүчний салбарын өсөлт эрчимжлээ. Үйлчилгээний салбаруудын өсөлтийн эрчим алгуур саарч байгаа бол тээвэр, худалдааны салбар агшилттай хэвээр байна.

4. Хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт төсөөллийн орчимд байна. Бойжсон төлийн тоо толгой 21.1 саяд хүрч (төл бойжилт 98.5 хувь) өмнөх оны мөн үеэс 5.6 сая толгой малаар нэмэгдэж, том малын зүй бус хорогдол 199 мянга болж, өмнөх оны мөн үеэс 7.9 сая толгой малаар буурснаар хөдөө аж ахуйн салбарын 90 орчим хувийг бүрдүүлдэг мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлтийн эрчим өмнөх улирлын орчимд хадгалагдлаа. Харин газар тариалангийн салбарын хувьд оны эхний хагаст тариалангийн гол бүс нутгаар олон жилийн дунджаас бага хур тунадас унаснаар нийт хураасан үр тариа өмнөх оноос 149.7 мянган тонн, төмс 133.6 мянган тонн, хүнсний ногоо 15.2 мянган тонноор таримал тэжээл 22.4 мянгаар тус тус буурснаар хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлтийн хурд өмнөх улирлаас удааширч, 2025 оны эхний 3 улирлын байдлаар хөдөө аж ахуйн салбар 33.8 хувиар өсөж, нийт өсөлтийн 3.4 нэгж хувийг бүрдүүллээ.

Хөдөө аж ахуйн салбарт төрөөс дараах томоохон шийдвэрүүдийг гаргасан байна. Үүнд,

- Газар тариалан, мал аж ахуйн төгс хослолыг бий болгож, хүнс, хөдөө аж ахуйг эдийн засгийн тулгуур салбар болгон хөгжүүлэх зорилтын

хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газрын 2025 оны 47 дугаар тогтоолоор “Атар-4 тариалангийн тогтвортой хөгжлийн аян”-г 2025 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн 4 жилийн хугацаатай өрнүүлэхээр шийдвэрлэв. Үүнтэй уялдуулан Засгийн газрын 2025 оны 166 дугаар тогтоолоор нийт 71.2 мянган га атар газрыг тариалангийн газарт шилжүүлэв. Үүнд,

- Дархан-Уул аймгийн Орхон суманд 1137.80 га, Хонгор суманд 2937.07 га болон 895 га,
- Дундговь аймгийн Сайхан-Овоо суманд 524 га,
- Дорнод аймгийн Баяндун суманд 497.1 га, Матад суманд 15000 га, Булган суманд 1500 га, Баянтүмэн суманд 3000 га, Халх гол суманд 30000 га, Чулуунхороот суманд 4000 га,
- Төв аймгийн Мөнгөнморьт суманд 651.16 га, Баяндэлгэр суманд 957.84 га,
- Хэнтий аймгийн Баян-Адарга суманд 72.8 га, Баян-Овоо суманд 431 га, Биндэр суманд 577.4 га, Баянхутаг суманд 1049 га,
- Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр суманд 600 га, 4655.16 га болон 2749.69 га байна.

Атар-4 аян хэрэгжсэнээр усалгаатай газар тариалан нэмэгдэж, өвлийн хүлэмж, агуулахын хүчин чадал тэлж, эрчимжсэн мал ахуйг дэмжих тэжээлийн үйлдвэрлэлийн бааз суурь бүрдэх зэргээр хөдөө аж ахуйн салбарыг эрчимжсэн, бүтээмжит хэлбэрт шилжүүлэх үндэс бүрэлдэнэ гэж хүлээж байна. Тус аян нь хөдөө аж ахуйн салбарын дунд хугацааны тогтвортой өсөлтийг хангахад гол нөлөөтэй юм.

Засгийн газрын 2022 оны “Техникийн зохицуулалт батлах тухай” 380 дугаар тогтоолоор ямааны угаасан ноолуурын экспортыг 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хориглохоор шийдвэрлэсэн. Том малын зүй бус хорогдлын хэмжээ 2023 онд 4.9 сая толгойд хүрч, малчдын орлого буурах эрсдэл үүссэн тул угаасан ноолуурын экспорт хориглох асуудлыг 2025 оны 7 дугаар сар хүртэл түдгэлзүүлэх шийдвэрийг

2023 оны 2 дугаар сард гаргаснаар, ноолуурын үнэ 2023 оны хавар 119,200 төгрөг болж өмнөх оны мөн үеэс 11.2 мянган төгрөгөөр өсөж малчдын орлого хамгаалагдсан. Харин Улсын Их Хурлын 2024 оны “Малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай” тогтоолоор баталсан “Цагаан Алт” хөдөлгөөнийг үр дүнтэй зохион байгуулах үйл ажиллагааг дэмжих чиглэлд Монгол Улсын Засгийн газрын 2025 оны 46 дугаар тогтоолоор тус 380 дугаар тогтоолд өөрчлөлт оруулж, угаасан ноолуурын экспортыг 2025 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хориглохоор шийдвэрлэв. Монгол Улсын 2025 оны түүхий ноолуурын гарц 8 мянган тонн орчим байгаагаас угаасан ноолуурын экспортыг хориглосонтой холбоотойгоор малчдын орлогыг бууруулахгүй байх, самнах үйлдвэрүүдийн үйлдвэрлэлийг жигд хангах зорилтын хүрээнд 2025 онд 5,600 тонн түүхий ноолуур бэлтгэх шаардлагыг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас тодорхойлсон. “Цагаан алт” хөдөлгөөний хүрээнд 2025 оны 04 дүгээр сарын байдлаар 230 тэрбум төгрөгийн эргэлтийн хөрөнгийн зээлийг ноолуур бэлтгэлийн үйл ажиллагаа эрхлэгч 30 аж ахуйн нэгж авч нийт 1,525 тонн ноолуур бэлтгэсэн. Харин бэлтгэх шаардлагатай үлдэгдэл 4,075 тонн ноолуурыг зах зээлийн эргэлтэд оруулахад Засгийн газраас санхүүжилтийн нэмэлт бүтээгдэхүүн болох вексель гаргах тэмдэглэлийг гаргаж, төрөөс санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлсэн. Үүний үр дүнд 2025 онд 4,020 тонн ноолуур самнаж, түүхэн дээд түвшинд хүрлээ. Нэг талаас угаасан ноолуурын экспортыг хориглох замаар самнасан ноолуур үйлдвэрлэлийг дэмжих нь нэмүү өртөг шингэсэн экспортын бүтээгдэхүүнийг дэмжих нөлөөтэй боловч нөгөө талаас самнах үйлдвэрүүд төрийн санхүүгийн дэмжлэгээс хараат байгаа нь малчдын орлого буурах эрсдэлийг дагуулж байна. Иймд ноолуурын зах зээлд дунд хугацаанд тул төрийн санхүүгийн дэмжлэгийн дуусгавар болох хугацааг тодорхойлон, өрсөлдөөний орчныг дэмжих замаар зах

зээлийн чадавхыг бэхжүүлэх шаардлагатай байна.

5. Аж үйлдвэрийн салбарын¹ өсөлт эрчимжлээ.

Боловсруулах салбарын өсөлт эрчимжиж, 2025 оны эхний 3 улирлын байдлаар 7.7 хувиар өслөө. Үүнд, химийн бодис болон химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл², төмөрлөг бус эрдэс бодисоор хийсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл³ боловсруулах салбарын өсөлтийг голлон дэмжсэн хэвээр байна.

Эрчим хүчний салбарын өсөлт тогтвортой хадгалагдаж байна. Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалтын салбар 2025 оны эхний гурван улиралд 8.4 хувиар тэлж, эдийн засгийн өсөлтийг 0.2 хувиар дэмжлээ. Үүнд шинээр ашиглалтад орсон Тосон, Бөөрөлжүүт зэрэг ДЦС-уудын үйлдвэрлэлийн өсөлт голлон нөлөөлөв. Тухайлбал, цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэл 6.2 тэрбум кВт цагт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 9.6 хувиар, дулааны эрчим хүч үйлдвэрлэл 10.8 сая.Гкалд хүрч, 7.2 хувиар нэмэгдэн эрчим хүчний салбар үйлдвэрлэлийн өсөлт тогтвортой хадгалагдлаа.

Барилгын салбарын өсөлтийг Улаанбаатар хот дахь эмнэлэг, сургууль, цэцэрлэгийн барилга, байгууламж болон Багахангай-Хөшгийн хөндий чиглэлийн төмөр замын бүтээн байгуулалтын ажлууд, Сэлэнгэ аймаг дахь 70МВт хүчин чадал бүхий дулааны цахилгаан станц, Дорнод аймгийн авто замын бүтээн байгуулалтын ажлууд үргэлжлүүлэн тэтгэснээр 2025 оны эхний 3 улирлын байдлаар 22.2 хувиар өслөө.

Барилга, бүтээн байгуулалтын ажлыг эрчимжүүлэх чиглэлд төрөөс дараах шийдвэрүүдийг гаргасан байна. Үүнд,

- Засгийн газрын 2025 оны 27 дугаар тогтоолоор "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын

урт хугацааны хөгжлийн бодлого, Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт туссан тэргүүн ээлжид хэрэгжүүлэх 14 мега төсөл болон тогтвортой хөгжлийг хурдасгах 149 төслийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх зорилгоор Тусгай үүрэгт элчин томилох тогтоолыг гаргасан.

- Түүнчлэн Засгийн газрын 2025 оны 28 дугаар тогтоолоор Оюу толгой төслийн хөрөнгө оруулагчтай үүссэн татварын маргаан болон "Антре Гоулд" ХХК-ийн эзэмшиж байгаа талбайн хилийн заагийг тогтоох асуудлаар хөрөнгө оруулагч талтай хэлэлцээ хийх, "Петрочайна дачин тамсаг" ХХК-тай байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнүүдийн хэрэгжилтэд тулгамдаж байгаа асуудлыг судалж, санал боловсруулах, "Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төсөл"-ийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, төлөвлөсөн хугацаанд нь ашиглалтад оруулах, Дархан, Сэлэнгийн бүсийн "Үйлдвэр технологийн парк"-ийн хөгжлийн төлөвлөгөө болон Ган үйлдвэрлэлийн цогцолбор байгуулах төслийн техник, эдийн засгийн үндэслэлийг батлуулан, хөрөнгө оруулагчийг сонгон шалгаруулах зэрэг хөгжлийн төслүүдийг эрчимжүүлэх чиглэлээр ажлын хэсгүүдийг байгуулах шийдвэрийг гаргасан байна.

6. Үйлчилгээний салбарын өсөлт 2025 оны эхний

гурван улиралд 1.3 хувь болж, өмнөх улирлын орчимд хадгалагдлаа. Нийт ачаа эргэлтийн 65 орчим хувь, тээврийн салбарын орлогын 50 орчим хувийг бүрдүүлдэг авто замын тээврийн орлого 3.9 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 24.2 хувиар буурсан. Үүний голлох нөлөөгөөр тээврийн салбар 6.1 хувиар агшиж, үйлчилгээний салбарын өсөлтийг сааруулав. Авто тээврийн орлого буурахад экспортын нүүрс тээвэрлэдэг зай буурсан нь нөлөөлөв.

¹ Аж үйлдвэрийн салбарт уул уурхай, боловсруулах, цахилгаан, усан хангамжийн салбар орно. Тус хэсэгт уул уурхайн салбараас бусад аж үйлдвэрийн салбаруудыг хамруулан дүгнэв.

² Химийн бодис болон химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд

³ Төмөрлөг бус эрдэс бодисоор хийсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд цемент, шохой, бетон, цемент болон гипсээр хийсэн бусад материал, чулуу засах, чулуун тавилга, галд тэсвэртэй бүтээгдэхүүн, барилгын шавран материал зэрэг үйлдвэрлэл орно.

Зам тээврийн салбартай холбоотойгоор 2025 онд хоёр томоохон шийдвэр гаргасан байна. Үүнд:

- **Стратегийн ач холбогдол бүхий бүтээгдэхүүний хангамж, нийлүүлэлтийг дэмжих тухай хууль:** Газрын тосны бүтээгдэхүүн импортлогч аж ахуйн нэгжүүдэд шатахууны хангамжийн тогтвортой байдлыг хангахад шаардлагатай нөөцийг бүрдүүлэх зорилгоор Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яамнаас хуулийн төслийг боловсруулан Улсын Их Хурлын 2025 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн нэгдсэн чуулганаар “Стратегийн ач холбогдол бүхий бүтээгдэхүүний хангамж, нийлүүлэлтийг дэмжих тухай” хуулийг 2030 он хүртэл дагаж мөрдөхөөр баталсан. Тус хуулиар стратегийн ач холбогдол бүхий бүтээгдэхүүнүүдийг тодорхойлсон ба эдгээрт “керосин, дайвар бүтээгдэхүүнээс бусад газрын тосны бүтээгдэхүүн, бүх төрлийн шатахууныг” хамруулжээ. Хуулийн гол зохицуулалт нь:

Засгийн газар: нийлүүлэгч тал газрын тосны бүтээгдэхүүний гадаад захиалга, нийлүүлэлтийг 50 ба түүнээс дээш хувиар бууруулбал дотоодод тухайн бүтээгдэхүүний хомсдол, тасалдал үүсэх нөхцөл бүрдсэн гэж үзэх бөгөөд гадаад эх үүсвэр, захиалга, нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх шуурхай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр заажээ. Үүнд импортын агуулах ба түгээлтэд хяналт тавин хуваарилалт хийх, борлуулалтын хэмжээг тогтоож, шаардлагатай бол улсын болон батлан хамгаалахын нөөцийг зарцуулж нөхөн бүрдүүлэх, өрийн баталгаа гаргах зэрэг бүрэн эрхтэй.

Монголбанк: газрын тосны бүтээгдэхүүний импортын эргэлтийн хөрөнгө болон нөөц нэмэгдүүлэх агуулах, дэд бүтцийн санхүүжилтийг репо арилжааны нөхцөлөөр олгох, эсхүл гадаад эх үүсвэрээр санхүүжүүлэх арга хэмжээ авах бүрэн эрхтэй гэжээ.

Ингэснээр Монгол Улсын нэг сарын хэрэглээтэй тэнцэх хэмжээний шатахууны нөөц буюу 200 мянган тонны багтаамжтай нефтийн бүтээгдэхүүн

хадгалах сав (агуулах) болон түүнд агуулагдах нефтийн бүтээгдэхүүнийг худалдаж авахад шаардлагатай санхүүжилтийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх боломжтой болох юм.

Гэсэн хэдий ч газрын тосны бүтээгдэхүүн болон стратегийн тодотгол бүхий бараа бүтээгдэхүүний импортын бизнес эрхлэгч аж ахуйн нэгжүүдэд хөнгөлөлттэй зээл олгох, зах зээлд борлуулагдах газрын тосны бүтээгдэхүүний хэмжээг тогтооход төрөөс оролцох нь тухайн зах зээлийн үйл ажиллагааг гажуудуулах эрсдэлийг дагуулж байна. Мөн алт олборлогч аж ахуйн нэгжүүдэд олгох зээлийн эх үүсвэрийг Монголбанкнаас санхүүжүүлэх нь нийт мөнгөний нийлүүлэлтийг зах зээлийн бус зарчмаар нэмэгдүүлэх, улмаар инфляц өсөх дарамтыг бий болгох эрсдэлтэй байна.

Иймд цаашид газрын тосны бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг тогтворжуулж, нөөц бүрдүүлэхэд шатахууны үнийг үе шаттай чөлөөлөх, хилийн боомтуудын дэд бүтцийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх замаар хувийн хэвшлийн байгууллагууд зах зээлийн шударга зарчмын дагуу худалдаа эрхэлж, ашигтай ажиллах боломжийг бий болгох суурь либералчлалыг хэрэгжүүлэх нь оновчтой.

- **“Олон улс, улсын чанартай авто зам, замын байгууламж ашиглан уул уурхайн бүтээгдэхүүн болон шатахуун тээвэрлэх тээврийн хэрэгслээс авах төлбөрийн хэмжээ”-ний өөрчлөлт:** Үүсээд буй геополитикийн зөрчилдөөн, түүнээс үүдэлтэй ОХУ-аас хийж байгаа АИ-92 авто бензиний экспортын хязгаарлалттай холбоотойгоор баруун бүсийн шатахуун нийлүүлэлтийг тогтворжуулах зорилгоор 2025 оны 9 дүгээр сарын 02-ны өдрийн Засгийн газрын 77 дугаар тогтоолоор тус журамд нэмэлт өөрчлөлт оруулж “Олон улс, улсын чанартай авто зам, замын байгууламж ашиглан уул уурхайн бүтээгдэхүүн болон шатахуун тээвэрлэх тээврийн хэрэгслээс авах төлбөрийн хэмжээ”-г нэмж баталсан байна.

Тус зохицуулалтаар уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспортыг дэмжиж, төмөр замаар тээвэрлэхэд нэвтрүүлэх хүчин чадал хүрэлцэхгүй байгааг харгалзан үзэж, зөвшөөрөгдсөн жин тоннд нийцүүлэн уул уурхайн бүтээгдэхүүн тээвэрлэж буй тээврийн хэрэгслээс 150 мянган төгрөгийн төлбөр авч олон улс, улсын чанартай авто замаар тээвэр хийлгэхээр тогтсон. Ингэхдээ шатахуун тээврийн хэрэгсэл нь тэнхлэг бүртээ 11 тонн бүхий 6 хүртэлх тэнхлэгтэй (нийт 66 тонн) тээврийн хэрэгслээр зөвшөөрөгдсөн хэмжээг (44 тонн) 22 тонноор хэтрүүлэн шатахуун тээвэрлэх боломжтой болсон байна. Мөн 100 км тутамд 150,000 мянган төгрөгийн төлбөр төлөхөөр тусгажээ.

Хэдийгээр энэ зохицуулалт нь шатахууны нийлүүлэлтийг тогтворжуулах зорилготой байсан ч нөгөө талдаа төлбөр төлөлгүй даац хэтрүүлэн тээвэрлэлт хийж олон салаа зам гаргах, хуурайшилттай үед тоосжилт ихээр үүсгэн бэлчээр талхлах зэргээр байгаль орчинд сөрөг нөлөө бүхий эрсдэл үүсгэх сөрөг нөлөөтэй. Түүнчлэн ийнхүү даац хэтрүүлэн зорчих боломжийг олгосноос үүдэн өмнө нь стандартын дагуу шатахуун тээвэрлэн үйл ажиллагаа явуулдаг байсан аж ахуйн нэгжүүд том оврын тээврийн хэрэгсэл бүхий аж ахуйн нэгжүүдэд зах зээлээ алдан, төрийн шууд оролцооноос үүдэн салбарын гажуудал үүсэх нөхцөл бий болсон байна.

Иймд аж ахуйн нэгжүүд тус шийдвэрийг эсэргүүцэн 2025 оны 09 дүгээр сарын 22-ны өдөр тайван жагсаал хийж, Зам тээврийн яам болон Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газартай уулзалт хийсний дүнд "Олон улс, улсын чанартай авто замаар замын хөдөлгөөнд оролцох эрх зүйн зохицуулалт болон цаашид гарах үр дагаврын хувьд бусад ачаа тээврийн хэрэгсэл /цемент, барилгын материал г.м/ ачааны хэмжээ хэтрүүлэн тээвэрлэлт хийх боломжийг бий болгох нөхцөл байдал үүсэх, мөн энэхүү тогтоолоор 1 тэнхлэгт ногдох тэнхлэгийн ачааллын хэмжээг 11 тонноор хязгаарласан

боловч энэхүү хязгаарыг эдгээр тээврийн хэрэгсэл мөн хэтрүүлэн тээвэрлэлт хийсээр байгаа тул бүх жингийн дээд хэмжээний хязгаарлалтыг хэвээр мөрдүүлж, цаашид хяналт шалгалтыг сайжруулах нь зүйтэй" гэж үзсэн тул Засгийн газрын 77 дугаар тогтоолын холбогдох хэсгийг хүчингүй болгон өөрчлөлт оруулжээ.

Ингэснээр дээрх өөрчлөлтийг 2025 оны 10 дугаар сарын 08-ны өдрийн 128 дугаар тогтоолоор хийжээ. Хэдийгээр тус өөрчлөлт нь тогтоосон стандарт, зөвшөөрөгдсөн хэмжээг эргээд мөрдүүлэх болсон ч, шатахуун тээврийн баруун бүсийн нийлүүлэлтийг тогтворжуулах хэрэгцээ хэвээр байсаар байх тул хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүдээс үргэлжлүүлэн даац хэтрүүлэн тээвэрлэх хүсэлтийг хүргүүлсээр байна.

Мөн уг тогтоолтой холбоотой холбогдох бусад заалтуудын хүрээнд уул уурхайн бүтээгдэхүүн тээвэрлэж буй тээврийн хэрэгслээс төлбөр авах үйл ажиллагааг 2025 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжүүлж, улсын төсөв, авто замын санд 2025 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдрийн байдлаар улсын төсөв, авто замын санд 1.0 тэрбум төгрөгийн орлогыг төвлөрүүлсэн байна.

7. Бөөний болон жижиглэн худалдааны салбар 2025 оны эхний гурван улиралд 5.1 хувиар агшиж, нийт эдийн засгийн өсөлтийг 0.6 нэгж хувиар саарууллаа. Худалдааны салбарын нэрлэсэн борлуулалтын орлого 0.6 хувь болж удаашрав. Нийт салбарын 78 орчим хувийг бүрдүүлж буй хүнсний бус бүтээгдэхүүний худалдааны агшилт болон өнгөрсөн жилийн өндөр суурийн нөлөө голлон нөлөөлөв. Салбарын өсөлт саарсан шалтгааныг нарийвчлан харвал хөдөө аж ахуйн түүхий эд болон мал, амьтдын бөөний худалдаа 62.4 хувиар, машин, тоног төхөөрөмжийн бусад бөөний худалдаа 10.3, шатахууны жижиглэн худалдаа 1.7 хувиар, хатуу, шингэн, хийн түлшний бөөний худалдаа 4.4 хувиар тус тус буурсан нь нөлөөлжээ.

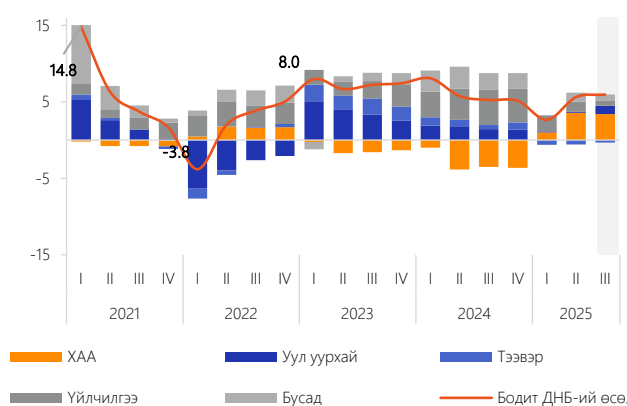
Дотоодын худалдаа эрхлэгчдийн эдийн засгийн хүлээлтийг илэрхийлэх худалдан авалтын менежерийн индекс 2025 оны 3 дугаар улиралд 45.4 хувь болж, өмнөх улирлаас 0.1 нэгж хувиар сайжирсан бол өмнөх оны мөн үеэс 5.3 нэгж хувиар доогуур гарлаа.

Мэдээлэл, холбооны салбар 10.0 хувиар, үйлчилгээний бусад салбар 4.2 хувиар тус тус өслөө.

8. Бүтээгдэхүүний цэвэр татвар 2 хувиар агшиж, эдийн засгийн өсөлтийг 0.3 нэгж хувиар сааруулав. Дотоодын бараа, үйлчилгээ болон импортын бараанаас төвлөрсөн НӨАТ-ын орлого тус тус 9 хувь болон 4 хувиар өсөж, нийт НӨАТ-ын орлого нэмэгдэв. Гэвч НӨАТ-ын буцаан олголт 1.6 дахин нэмэгдсэн, мөн суурийн нөлөө өндөр байсан нь өсөлтийн хурдыг хязгаарлалаа.

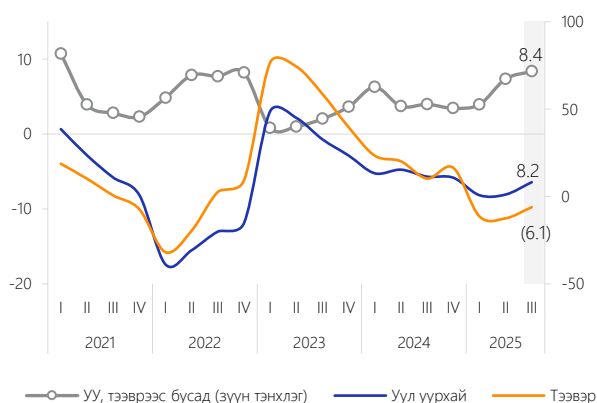
Зураг 1.1. Бодит ДНБ-ий өсөлт (нийлүүлэлт талаас)

1. Эдийн засгийн өсөлт дэх салбаруудын оролцоо (нэгж хувь)



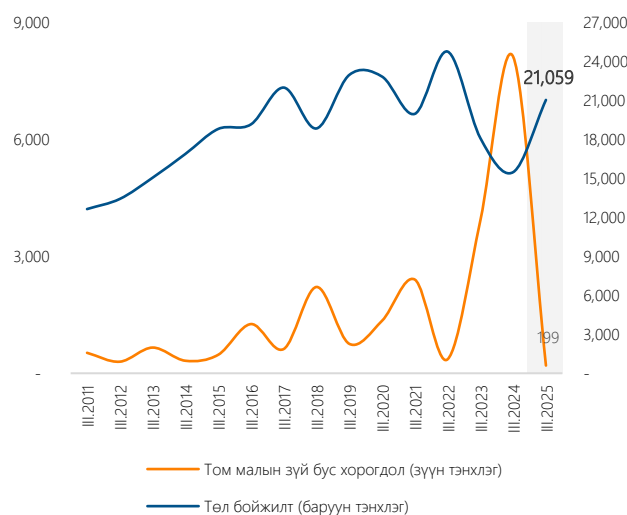
Эх сурвалж: ҮСХ
Тэмдэглэл: Бодит ДНБ-ий хуримтлагдсан өсөлт дэх салбаруудын оруулах хувь нэмрийг харуулав.

2. Салбаруудын бодит өсөлт (хувь)



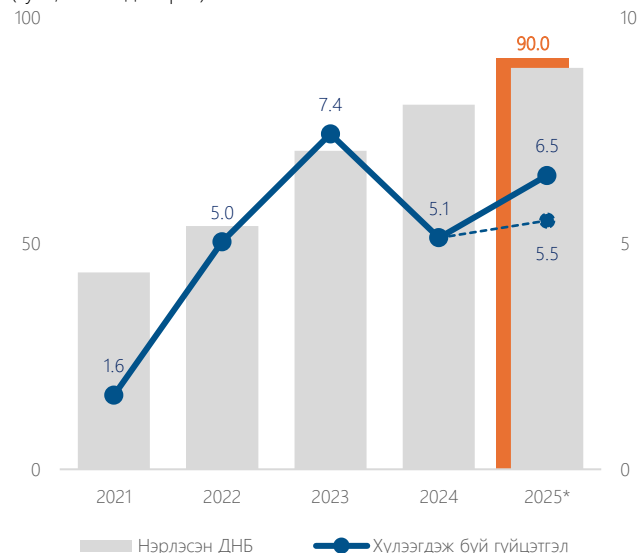
Эх сурвалж: ҮСХ
Тэмдэглэл: Салбаруудын бодит ДНБ-ий хуримтлагдсан өсөлтийн хувийг харуулав.

3. Хөдөө аж ахуй (мянган толгой мал)



Эх сурвалж: ҮСХ
Тэмдэглэл: Төл бойжилт, том малын зүй бус хоргодлын хэмжээг харуулав.

4. Эдийн засгийн өсөлт, нэрлэсэн ДНБ (хувь, их наяд төгрөг)



Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ы тооцоолол, ҮСХ

Шигтгээ 1. Тогтвортой дэд бүтцийн талаар

Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын цөм болох дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн эрсдэлд өртөмтгий, өргөн уудам нутаг дэвсгэртэй манай улсад эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн суурь үндэс болж байна. Хэдийгээр ахиц дэвшил гарч байгаа ч дэд бүтцийн мөчлөгийн үе шатуудад бүтэц, зохион байгуулалтын сорилт бэрхшээл болон тулгамдсан асуудал нэлээдгүй байсаар байна. Тухайлбал:

- Төслийн төлөвлөлт, загварчлал үнэлгээ нь нарийвчилсан техник-эдийн засгийн үндэслэл, шинжилгээгүйгээр хийгддэг;
- Засвар, үйлчилгээ, арчилгаа тордлогоо төсвийн хязгаарлагдмал байдлаас шалтгаалан тогтмол бус шинжтэй;
- Худалдан авалтын үйл явц удаашралтай, сааталтай, тогтмол бус байгаа нь хэрэгжилтийг удаашруулдаг;
- Жилийн төсвийн өөрчлөлт, тодотголууд нь төсвийн санхүүжилтээр хэрэгжиж байгаа төслүүдийн хэрэгжилтийг удаашруулах, цаашлаад тасалдуулдаг;
- Уур амьсгал болон байгаль орчны нөхцөл байдал элэгдэж хуучирсан дэд бүтцийн байгууламжуудын ачааллыг нэмэгдүүлдэг.

Эдгээр нөхцөл байдал нь эдийн засгийн төрөлжилт, бүс нутгийн хөгжил, уур амьсгалын тэсвэртэй байдал болон нийгмийн хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлэх зэрэг Монгол Улсын хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх дэд бүтцийн салбарт хэрхэн нөлөөлж байгааг энэхүү суурь судалгаанд авч үзлээ.

1. Дэд бүтцийн салбарын хэрэгцээ шаардлага:

Тээврийн салбарт:

Монгол Улсын дэд бүтцийн дутагдал ямар цар хүрээнд, хир удаан үргэлжилж буйг тээврийн салбар тодорхой харуулдаг. **Улсын авто замын сүлжээний** урт ойролцоогоор **45,000 км** бөгөөд үүний **14,000 км** гаруй нь хатуу хучилттай. Түүнчлэн, хөдөө орон нутагт буюу аймаг, сумдыг холбосон олон замыг жилийн дөрвөн улирлын турш ашиглах боломжгүй хэвээр байгаа бөгөөд уур амьсгалын эрс тэс нөхцөл байдал нь замын элэгдлийг нэмэгдүүлж байна. Засвар үйлчилгээний давтамж болон удирдлагын тогтолцоо нь чадавхын болон санхүүжилтийн бэрхшээлтэй тулгардаг байна. Хил боомтын олон төрлийн тээврийн сүлжээ хангалтгүй байгаа нь ачаа тээврийн үр ашигтай найдвартай байдалд сөргөөр нөлөөлж байна.

Хэт халалт, эрс хүйтрэлт, хөрс хөлдөх, гэсэх зэрэг үзэгдлийн улмаас үерлэх, зам эвдрэх асуудал дэд бүтцийн сүлжээнд тогтмол тохиолддогийг харгалзан үзвэл, дээрх тэргүүлэх чиглэлээр хөрөнгө оруулалт хийх нь улсын эдийн засаг болон уур амьсгалын тэсвэртэй байдалд эерэг нөлөөлөх боломжтой.

Улирлын шинжтэй нөхцөлүүд нь дэд бүтцийн сүлжээний өргөтгөл шинэчлэлд хүчтэй нөлөөлсөн хэвээр байна. Өвлийн улиралд ихэнх бүс нутагт хөдөлгөөн хязгаарлагдаж, барилгын ажил зогсоход хүрдэг. Хаврын улиралд үерийн улмаас нам дор газрын коридор, замын хучилт эвдэрч гэмтэх нь ихэсдэг бөгөөд температурын огцом өөрчлөлт нь замын хучилтад ан цав үүсэх, замын чанар муудахад нөлөөлдөг байна. Эдгээр хүчин зүйлс нь ашиглалтын нийт өртгийг нэмэгдүүлж, төслийн төлөвлөлт болон техник-эдийн засгийн үндэслэлд ирээдүйд хийгдэх засвар үйлчилгээний ажлын талаар тусгах хэрэгцээтэй байгааг харуулж байна.

Эрчим хүчний салбарт:

Монгол Улсын эрчим хүчний салбар нь элэгдэж хуучирсан дэд бүтэц болон нүүрснээс хэт хамааралтай байдлын улмаас бүтцийн шинжтэй бэрхшээлээс нэлээдгүй хамааралтай байна.

- **Цахилгаан болон дулааны** үйлдвэрлэлийн **90 гаруй хувийг нүүрсээр ажилладаг** дулаан, цахилгаан хосолсон станцууд хангаж байна.
- **Сэргээгдэх эрчим хүч** дотоодын нийт үйлдвэрлэлийн дөнгөж **9.41 хувийг** бүрдүүлж байна.
- **Эрчим хүчний алдагдал өндөр** байгаа нь голчлон эрчим хүч үйлдвэрлэх, дамжуулах байгууламж элэгдэж хуучирсан, үр ашиг нь буурсантай холбоотой.
- Өвлийн болон оргил ачааллын хомсдолыг импортын эрчим хүчээр нөхөж байна, тухайлбал нийт цахилгааны **24.6 хувийг** импортолж байна.
- Одоо ашиглагдаж байгаа дулаан-цахилгаан хосолсон станцуудын ихэнх нь анх төлөвлөсөн ашиглалтын хугацаанаасаа хэтэрсэн байна.

Монгол Улс сэргээгдэх эрчим хүчний нөөц ихтэй:

- **Салхи:** 1.1 ТВ нөөцтэй, жилдээ ойролцоогоор **2,550 ТВц** эрчим хүч үйлдвэрлэх боломжтой.
- **Нар:** жилийн 4,774 ТВц нөөцтэй, жилд 270–300 нарлаг өдөртэй, ойролцоогоор 1,400 КВц/м² эрчим хүчний нөөцтэй, өдөрт 4.3–4.7 КВц/м² нарны эрчимтэй.

Түүнчлэн улирлын шинжтэй нөхцөл байдлууд эрчим хүчний найдвартай байдалд шууд сөрөө нөлөө үзүүлж байдаг. Өвлийн оргил дулааны хэрэглээ сүлжээнд өндөр дарамт үүсгэж, температурын хэлбэлзэл нь хуучирсан дэд бүтцэд эрчим хүчний алдагдлыг нэмэгдүүлдэг. Мөн эрс тэс цаг агаараас үүдэлтэй үерийн гамшиг нь дэд станц болон түгээх шугамуудад нэмэлт эрсдэл учруулдаг байна.

Эдгээр нөхцөл байдал нь салбарын хөрөнгө оруулалтыг цахилгаан дамжуулах болон түгээх дэд бүтцийг шинэчлэн сайжруулж, алдагдлыг бууруулах, эрчим хүчний үйлчилгээний найдвартай байдлыг хангахад нэн тэргүүнд чиглүүлэх шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Доорх хүснэгтэд 2020–2024 оны эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн төрлүүдийг нарийвчлан харууллаа.

Эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн төрөл	2020	2021	2022	2023	2024 (ТВц/%)	
Дулаан, цахилгаан хосолсон станц	6493.6	7109.6	7428.5	7755.2	7930.6	90.59
Дизель станц	2.7	1.1	1.2	0.5	0.1	0.00
Сэргээгдэх эрчим хүч	649.4	803	748.9	772.6	823.9	9.41
Нарны станц	108.9	156.9	178.7	193	232.3	2.65
Усан цахилгаан станц	83.3	83.1	61.7	48.1	74.1	0.85
Салхин станц	457.2	563	508.5	531.5	517.5	5.91
Нийт	7145.7	7913.7	8178.6	8528.3	8754.7	100.00

2. Тогтвортой дэд бүтцийг тодорхойлох нь

Ашиглалтын жил удаан (25-50 жил), анхны хөрөнгө оруулалт өндөр болон нийгмийн суурь үйлчилгээг хүргэдэг гэдэг утгаараа дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтуудыг оновчтой хэрэгжүүлэх нь нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд өндөр ач холбогдолтой. Судалгаагаар дэлхийн нийт хүлэмжийн хийн 60 гаруй хувийг дэд бүтцийн салбар бүрдүүлж байна гэжээ. Иймд дэд бүтцийн салбарыг тэгш хүртээмжтэй, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, тэсвэртэй бөгөөд эдийн засгийн үр ашигтай байлгах дээр анхаарч ажиллах нь чухал юм. Үүнийг дагаад олон улсад тогтвортой дэд бүтцийг сүүлийн арав гаруй жил онцолж, түүнд хөрөнгийн урсгал чиглэх нь ихсэж байна. Тэгвэл олон улсын жишигт тогтвортой дэд бүтцийг дараах дөрвөн хэмжээст ойлголтын хүрээнд авч үздэг байна. Үүнд:

- Эдийн засгийн үр ашиг болон санхүүгийн тогтвортой байдал,
- Байгаль орчин болон уур амьсгалын тэсвэртэй байдал,
- Нийгмийн хүртээмж,
- Засаглалын чанар.

Монгол Улсад одоо үйлчилж буй журам, аргачлалд эдгээр тогтвортой байдлын хэмжээснүүд байгаль орчны хамгаалал болон санхүүгийн хяналтын хэлбэрээр тодорхой хэмжээнд тусгагдсан байдаг. Гэсэн хэдий ч төслийн бэлтгэлийн үе буюу төслийн эхэн үед цогц байдлаар нь тусгахад хүндрэлтэй хэвээр байна. Төслийг тодорхойлох, удирдамж боловсруулах, техник-эдийн засгийн үндэслэл, үнэлгээ болон сонгон шалгаруулалтын үйл явцад эдгээр хэмжээсийг нарийвчлан авч үзээгүйгээс хэрэгжилтийн явцад хүндрэл учрах байдал нэлээдгүй гарч байна.

Тухайлбал байгаль орчны хамгаалал, тэр дундаа уур амьсгалын өөрчлөлийн эрсдэлийн үнэлгээ, төслийн бүтээн байгуулалтад өртөж байгаа суурьшлын бүс, нутгийн ард иргэдтэй харилцах харилцаа, эдийн засгийн хөгжил, бусад нийгмийн хэрэгцээ шаардлагыг төслийн эхэн үед тодорхой стандартын дагуу цогцоор тусгах нь төслийн хэрэгжилтэд төдийгүй тэднийг хооронд нь жиших, үнэлэх, эрэмбэлэх боломжийг бүрдүүлэх давуу талтай юм.

3. Уур амьсгал ба байгаль орчны гүйцэтгэл

Уур амьсгалын эрсдэл дэд бүтцийн бүх төрлийн төсөлд хүчтэй нөлөө үзүүлж байна. Тухайлбал:

- Үер, ган, зуд болон температурын огцом хэлбэлзэл нь үйлчилгээний тасралтгүй байдалд хүчтэй нөлөөлдөг;
- техник-эдийн засгийн үндэслэлийн хүрээнд уур амьсгалын эрсдэлийн цогц үнэлгээг тусгах нь ховор;
- БОННУ-ний баримт бичигт уур амьсгалын өөрчлөлтөд тэсвэртэй байдлын үзүүлэлтийг тууштай ашигладаггүй.

Тээвэр	Эрчим хүч	Ус, ариун цэвэр	Хотын дэд бүтэц	Хотын дэд бүтэц	
Хэт хүйтэн өвөл (зуд)	Хэт халуун, агаарын өндөр хэм	Үерийн урсгал, ширүүн бороо	Салхи шуурга, шороон шуурга	Мөнх цэвдгийн хайлалт	Ган, усны гачигдал
Тээвэр, эрчим хүчний хангамж, хөдөө орон нутгийн дэд бүтцийн холболтыг тасалдуулдаг	Асфальт, цементийг муутгадаг	Зам, гүүр эвдрэх гол шалтгаан	Суурь фундамент суух, цав үүсэх, бүтцийн өөрчлөлтөд орох	Усан хангамжид нөлөөлнө	Усан хангамжид нөлөөлнө
	Цахилгаан үйлдвэрлэлийн үр ашгийг бууруулдаг	Дэд станц, байгууламж үерт автах	Хоолой, халаалтын шугам сүлжээ, төмөр зам, авто замын эвдрэл	Аж үйлдвэр, цахилгаан станцын ус хөргөлтийг хязгаарлана	Аж үйлдвэр, цахилгаан станцын ус хөргөлтийг хязгаарлана
	Ажилтнуудын аюулгүй байдал, барилгын ажлын хуваарьт нөлөөлдөг	Хотын цэвэрлэх байгууламжийн шугам сүлжээ эвдрэх	Усан хангамжийн бүтцийн эвдрэл		Усны нөөцийн өрсөлдөөн нэмэгдэнэ

ҮТХН 3.0 болон Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох үндэсний төлөвлөгөөний хүрээнд томоохон зорилтуудыг дэвшүүлсэн боловч тэдгээрийг техник-эдийн засгийн үндэслэл болон төслийн үнэлгээний хэрэгслүүдэд бүрэн тусгаагүй байна. Байгаль орчны суурь мэдээллийн чанарын түвшин жигд бус, авто замын коридор, уул уурхайн үйл ажиллагаа, хот тэлэлтийн нөлөөллийг нийтэд нь үнэлэх дадал туршлага хангалтгүй хэвээр байна.

Уур амьсгалын эрсдэл 2050 он гэхэд нийгэм, эдийн засгийн гол салбаруудад өсөх төлөвтэй байна.

4. Биологийн олон янз байдал

Монгол Улсын экосистемийн доройтол нэмэгдэх төлөвтэй байна. Биологийн олон янз байдлын үндэсний стратеги төлөвлөгөөнд экологийн мэдээллийг төслийн эхний шатанд нэгтгэн тусгахыг онцолдог. Харин одоогийн практикт биологийн олон янз байдлын хүчин зүйлийг төслийн төлөвлөлт, загвар боловсруулах шатны хожуу үед л тусгаж байна. Зэрлэг ан амьтны нүүдлийн зам, амьдрах орчны онцлогийг зам, дэд бүтцийн сүлжээний инженерийн зураг, төсөлд тууштай тусгадаггүй.

5. Дүгнэлт

Хөгжлийн төлөвлөлтийн үе шатуудыг хууль эрх зүйн хүрээнд тогтоосон, төсвийн хүрээ болон бусад төлөвлөлт, хяналтын механизмтай, түүнчлэн, Эдийн засаг, хөгжлийн яам, Сангийн яам, Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам болон Засгийн газрын хяналт хэрэгжүүлэх газрын чиг үүрэг тодорхой байгаа зэргээс Монгол Улсад үр ашигтай хөрөнгө оруулалтын тогтолцоог хөгжүүлэх суурь боломж бүрдсэн байгааг тодорхой харж болно.

Хэдий тийм ч энэхүү суурь судалгааны хүрээнд үндэсний, салбарын болон салбар дундын харилцан ялгаатай асуудлуудын хүрээнд олон давтагдаж байгаа дараах тулгамдсан байдлыг тодорхойлсон бөгөөд Монгол Улсын хувьд гол бэрхшээл нь хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс илүүтэйгээр төслийг бэлтгэх, үнэлэх, сонгох, хэрэгжүүлэхтэй холбоотой үе шат, шийдвэр гаргалтын чанартай холбоотой байна.

Стратегийн дараах дөрвөн үр нөлөөллийг тодорхойлсон. Үүнд:

- **Уялдаа холбоо:** Эдийн засаг, хөгжлийн яам, Сангийн яам, Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам болон Засгийн газрын хяналт хэрэгжүүлэх газрын чиг үүргийг уялдуулж, хөрөнгө оруулалтын нэг жилийн нэгдсэн бодлогын хүрээнд хэрхэн уялдаатай ажиллахыг тодорхойлох шаардлагатай байна.
- **Үйл ажиллагааны журам, арга хэрэгсэл:** Шалгаруулалт, техник-эдийн засгийн үндэслэл, үнэлгээний загварт тогтвортой байдлын шалгуурыг нэвтрүүлж, уур амьсгалын эрсдэлийн үнэлгээг төслийн эхний шатанд хийх.
- **Санхүүгийн уялдаа:** Тогтвортой байдлыг харуулсан үнэлгээг Дунд хугацааны төсвийн хүрээтэй холбох.

- **Чадавх ба мэдээлэл:** Уур амьсгалын эрсдэлийн шинжилгээ, төслийг тэргүүлэх чиглэлээр эрэмбэлэх, дижитал хяналт-шинжилгээний чадавхыг бэхжүүлэх.

Эдгээр өөрчлөлтүүд нь салангид үйл явц бүхий өнөөгийн тогтолцоог илүү уялдаа холбоо сайтай, үндэсний хөгжлийн зорилт болон уур амьсгалын зорилттой нийцсэн хөрөнгө оруулалтын цогц тогтолцоонд шилжих боломжийг бүрдүүлэх юм.

1.2. Эрэлт

9. Өрхийн хэрэглээ болон цэвэр экспорт нийт өсөлтийг дэмжлээ. Эцсийн ашиглалтын аргачлалаар тооцсон дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 2025 оны эхний 3 улиралд 5.9 хувиар өслөө. Өрхийн хэрэглээ 9.7 хувиар нэмэгдэн, нийт өсөлтийг 7.4 хувиар нэмэгдүүлээ. Мөн барилга, бүтээн байгуулалтын ажлууд эрчимжсэний нөлөөгөөр үндсэн хөрөнгийн хуримтлал 18.8 хувиар өсөж, нийт өсөлтийг 6.5 нэгж хувиар нэмэгдүүлээ. Цэвэр экспорт оны эхний хагас жилд эдийн засгийн өсөлтийг бууруулах нөлөө үзүүлж байсан бол 3 дугаар улиралд цэвэр экспорт 33 хувиар сайжран, оны эхнээс өссөн дүнгээр нийт өсөлтийг 1.3 нэгж хувиар дэмжсэн байна. Харин эргэлтийн хөрөнгө 84.8 хувиар буурч, өсөлтийг 9.1 нэгж хувиар, төрийн хэрэглээ 1 хувиар хумигдаж, өсөлтийг 0.2 нэгж хувиар тус тус буурууллаа.

10. Өрхийн хэрэглээ өсөлтөө хадгаллаа. Өрхийн хэрэглээ хүлээлтээс дээгүүр байж, өмнөх улирлын өсөлтөө хадгалан 2025 оны эхний 3 улиралд 9.7 хувиар тэллээ. Үүнд хүнсний хэрэглээ 5.8 хувиар өссөн бол хүнсний бус бараа, үйлчилгээний хэрэглээ өмнөх оны мөн үеийн түвшнээс 13.5 нэгж хувиар доогуур буюу 11.7 хувиар нэмэгдэн, өсөлт удааширчээ. Тээврийн хэрэгсэл, түүний засвар үйлчилгээ, байр сууц ашиглалт, мах махан бүтээгдэхүүн, боловсролын үйлчилгээ, сүү, сүүн бүтээгдэхүүний зардал хамгийн өндөр дүнгээр нэмэгдсэн бол хувцас, гутал, амралт, аялал, согтууруулах ундааны хэрэглээ хамгийн өндөр дүнгээр буурсан байна. Энэ нь хэдийгээр хэрэглээ өсөлттэй байгаа ч өсөлтөд үнийн өсөлт давамгайлж, өрхүүд нэн шаардлагагүй хэрэглээгээ танаж байх магадлалтай байна.

11. Өрхийн бодит орлогын өсөлт 4.0 хувь болж саарлаа. Өрхийн бодит орлогын жилийн өсөлт 4 хувь болж, өмнөх улирлаас 0.6 хувиар буурч, өсөлт удааширсан байна. Хөдөлмөр эрхлэлт өмнөх улирлаас 0.1 нэгж хувиар нэмэгдэж, өрхийн цалингийн орлого нэрлэсэн дүнгээр

251.8 мянган төгрөгөөр өсөв. Өрхийн бодит орлогын өсөлтөд цалингийн орлого 4.4 нэгж хувийг бүрдүүлэн голлох нөлөө үзүүлсэн хэвээр байгаа бол тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого нэрлэсэн дүнгээр 30.7 мянган төгрөгөөр нэмэгдсэн ч бодит дүнгээр өсөлтийг 0.7 нэгж хувиар бууруулсан байна.

Өрхийн нэрлэсэн орлого 2,972 мянган төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 354.3 мянган төгрөгөөр, өмнөх улирлаас 20.2 мянган төгрөгөөр тус тус нэмэгдсэн байна.

12. Хөдөө орон нутгийн өрхийн орлого төдийлөн өсөлтгүй хэвээр байна. Нийт өрхийн 52 хувь нь хөдөө, орон нутагт амьдарч байна. Монгол Улсад 2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар нийт өрхийн 28.8 хувь буюу 287 мянган өрх 1.6 сая төгрөгөөс бага орлоготой амьдарч байна. ҮСХ-ны 2022 оны ядуурлын тайланд дурдсанаар улсын хэмжээнд 270 мянган өрх ядуу амьдарч буйгаас 185 мянга нь хөдөө орон нутагт байна. Малчдын орлогыг нэмэгдүүлэх, аймаг сумын төвийн иргэдийн амьжиргааг дэмжих бодлого хэрэгжиж байгаа ч Улаанбаатар болон хөдөө орон нутагт амьдарч буй өрхүүдийн орлогын зөрүү 2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 4.5 хувиар нэмэгджээ. Тухайлбал, Улаанбаатар болон хөдөөгийн өрхүүдийн дундаж нэрлэсэн орлогын зөрүү өмнөх оны 3 дугаар улиралд 896 мянган төгрөг байсан бол энэ онд 936 мянган төгрөгт хүрсэн байна. Ийнхүү өмнөх улиралд ажиглагдаж байсан орлогын зөрүү багасах хандлага энэ улиралд зогсож, зөрүү эргэн тэлжээ.

13. Үндсэн хөрөнгийн хуримтлал тогтвортой өсөж байгаа бол эргэлтийн хөрөнгө буурсаар байна. Хөрөнгийн хуримтлал нь тайлант хугацаанд эдийн засагт шинээр нэмэгдсэн болон хорогдсон үндсэн болон эргэлтийн хөрөнгийн өөрчлөлтийг харуулдаг. Энэ оны эхний 3 улиралд үндсэн хөрөнгө 18.8 хувиар нэмэгдсэн бол эргэлтийн хөрөнгө 84.8 хувиар буурснаар

нийт хөрөнгийн хуримтлал 5.8 хувиар буурав. Үндсэн хөрөнгийн өсөлтөд орон сууцны бус барилга байгууламжийн нөөц бодитоор 30.1 хувиар, орон сууцны барилга 22.8 хувиар тус тус нэмэгдсэн нь нөлөөлөв. Мөн хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл тогтворжсоноор өмнөх онд бууралттай байсан биологийн өсөж үрждэг хөрөнгө өсөлттэй гарч хөрөнгийн хуримтлалыг нэмэгдүүллээ. Харин уул уурхайн ашигт ажиллагаа саарсны нөлөөгөөр машин тоног төхөөрөмжийн нөөц өмнөх оны мөн үеэс 9.7 хувиар буурсан байна.

Өмнөх оны эхний 3 улиралд нэрлэсэн дүнгээр 2.4 их наяд төгрөгтэй тэнцэж байсан бараа, материал, дусаагүй үйлдвэрлэлийн нөөц энэ оны эхний 3 улиралд 367.4 тэрбум төгрөг болж, буурчээ. Үүнд нүүрсний үнийн бууралттай холбоотой овоолгын үнэлгээ буурсан, худалдаа, үйлчилгээний үйл ажиллагаа удааширч татан авалт багассан зэрэг нөлөөлсөн байна.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал өмнөх оны мөн үеэс 30.3 хувиар буурсан бол

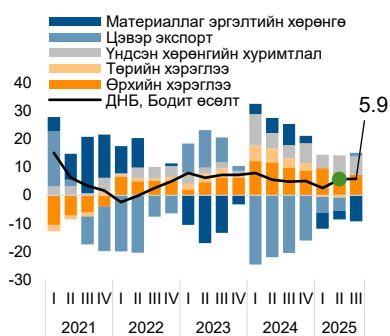
төсвийн хөрөнгө оруулалт 3.9 хувиар, зээл олголт 16.8 хувиар өсөн нийтдээ хөрөнгийн эх үүсвэрийн өсөлт удааширч байна.

14. Үйлчилгээний экспорт нэмэгдэж, барааны импорт буурснаар эдийн засгийн өсөлтөд үзүүлэх цэвэр экспортын сөрөг нөлөө саарав. Цэвэр экспорт нь бараа, үйлчилгээний экспортын орлого болон бараа, үйлчилгээний импортын зардлын зөрүүгээр илэрхийлэгддэг. Барааны экспорт бодит дүнгээр 2025 оны эхний 3 улиралд 3.1 хувиар буурсан бол үйлчилгээний экспорт 27.6 хувиар өссөнөөр нийт бараа, үйлчилгээний экспорт 2.4 хувиар нэмэгдсэн байна. Мөн барааны импорт бодит дүнгээр өмнөх оны мөн үеэс 0.8 хувиар буурснаар нийт бараа, үйлчилгээний импортын бодит өсөлт 0.3 хувь болж удааширлаа. Улмаар цэвэр экспортын эдийн засгийн өсөлтөд үзүүлэх сөрөг нөлөө зогсож, 1.3 нэгж хувийн эерэг хувь нэмэр оруулсан байна.

Зураг 1.2. Бодит ДНБ-ий өсөлт (эрэлт талаас)

1. Эдийн засгийн өсөлт

(нэгж хувь)

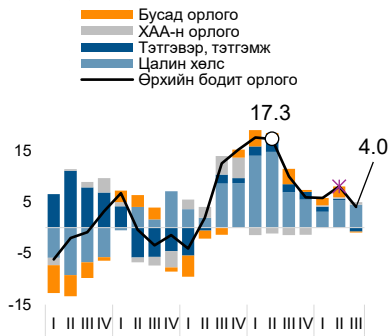


Эх сурвалж: ҮСХ

Тэмдэглэл: Жилийн өсөлтөд оруулсан хувь нэмэр.

2. Өрхийн бодит орлогын өсөлт

(нэгж хувь)

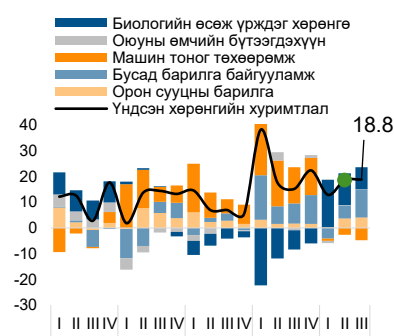


Эх сурвалж: ҮСХ

Тэмдэглэл: Жилийн өсөлтөд оруулсан хувь нэмэр.

3. Үндсэн хөрөнгийн өсөлт

(нэгж хувь)



Эх сурвалж: ҮСХ

Тэмдэглэл: Жилийн өсөлтөд оруулсан хувь нэмэр.

1.3. Хөдөлмөр ба аж ахуйн нэгж

15. Хөдөө аж ахуй, уул уурхайн салбарын ажиллагчдын өсөлт нийт ажиллагчдын өсөлтийг дэмжлээ. 2025 оны гуравдугаар улиралд ажиллагчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс 33 мянгаар нэмэгдэж 1 сая 394 мянгад хүрлээ. Энэхүү өсөлтөд хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт хадгалагдсанаар салбарын ажиллагчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс 21 мянгаар нэмэгдсэн, уул уурхайн салбарын ажиллагчид өмнөх оны мөн үеэс 20 мянгаар нэмэгдэж түүхэн дээд түвшин буюу 96 мянгад хүрсэн нь нийт ажиллагчдын тооны өсөлтийг голлон тайлбарлаж байна. Түүнчлэн барилга, боловсруулах салбарын ажиллагчид тус тус 13 мянгаар нэмэгдсэн нь өсөлтийг дэмжсэн байна. Харин тээврийн салбарын бууралтын нөлөөгөөр ажиллагчид өмнөх оны мөн үеэс 3 мянгаар буюу 3 хувиар буурч 81 мянга, цахилгаан усны салбарын ажиллагчид 6 мянгаар буюу 20 хувиар буурч 23 мянга, худалдааны салбарын ажиллагчид 12 мянгаар буюу 7 хувиар буурч 175 мянга, үйлчилгээний бусад салбарын ажиллагчид 14 мянгаар буюу 3 хувиар буурч 435 мянгад хүрсэн байна.

Байршлаар авч үзвэл, ажиллагчдын тоо Улаанбаатар хотод өмнөх оны мөн үеэс 17 мянгаар өсөж 641 мянга, хөдөөд 16 мянгаар нэмэгдэж 752 мянга болсон байна. Тодруулбал, ажиллагчдын тоо Хангайн бүсэд 15 мянга, Зүүн

бүсэд 6 мянга, Төвийн бүсэд 2 мянган хүнээр нэмэгдсэн байна. Харин Баруун бүсэд ажиллагчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс 6 мянгаар буурсан үзүүлэлттэй байна.

16. Ажиллах хүчний өсөлт саарснаар ажиллах хүчний оролцооны түвшин буурсан байна. Ажиллах хүч өмнөх оны мөн үеэс 26 мянгаар буюу 1.8 хувиар өсөж 1 сая 474 мянгад хүрэв. Энэхүү өсөлтийн дийлэнх хэсгийг ажиллагчдын тооны өсөлт тайлбарлаж байгаа бол нөгөө талаас ажилгүй иргэд өмнөх оны мөн үеэс 8 мянган хүнээр буюу 9 хувиар буурч 81 мянга болсон нь ажиллах хүчний өсөлтийн хурдыг сааруулсан байна. Ажилгүй иргэдийн тоог шалтгаанаар авч үзвэл тухайн жилд сургууль төгссөн, мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй шалтгаанаар ажилгүй байсан иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс нийт 6.3 мянга, ажил хайгаад олдохгүй байгаа иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 1.4 мянгаар буурсан нь эерэг үзүүлэлттэй байна. Түүнчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй, өвчтэй шалтгаанаар ажилгүй байсан иргэдийн тоо нийт 2.2 мянгаар буурсан байна.

Ажилгүй иргэдийн тоо буурснаар ажилгүйдлийн түвшин 5.5 хувь болж өмнөх оны мөн үеэс 0.6 нэгж хувиар буурсан байна. Ажиллах хүчний өсөлт ийнхүү саарснаар ажиллах хүчний

Зураг 1.3. Хөдөлмөрийн зах зээл



оролцооны түвшин өмнөх оны мөн үеэс 0.3 нэгж хувиар буурч 62.7 хувь болжээ.

17. Ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам тэллээ.

Ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам өмнөх оны мөн үеэс 29 мянган хүнээр буюу 3.4 хувиар нэмэгдэж 879 мянгад хүрсэн байна. Шалтгаанаар харвал суралцдаг, тэтгэвэрт гарсан, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 27 мянгаар нэмэгдсэн бол мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй, мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй, тухайн жил сургууль төгссөн, ажиллах сонирхолгүй байсан, байгууллага татан буугдсан, ажил хайгаад олдохгүй байсан зэрэг шалтгаантай иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 4.6 мянгаар буурсан үзүүлэлттэй байна.

Ажиллах хүчнээс гадуурх хүн амыг задлан харвал боломжит ажиллах хүч буюу хөдөлмөр эрхлэх сонирхолтой хэдий ч боломжгүй байсан иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 6 мянгаар буюу 30 хувиар, бусад ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам 23 мянгаар буюу 3 хувиар нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

18. Нэрлэсэн дундаж цалин өссөн хэдий ч хэрэглээний үнийн индексээр засварласан бодит цалингийн өсөлт сул байна. 2025 оны 3 дугаар улиралд дундаж цалин өмнөх оны мөн үеэс 234 мянган төгрөгөөр өсөж 2 сая 714 мянган төгрөг, голч цалин өмнөх оны мөн үеэс 288 мянган төгрөгөөр өсөж 2 сая 312 мянган төгрөгт хүрсэн байна. Харин 2020 оны нэрлэсэн дундаж цалинг суурь болгон тооцвол дундаж цалингийн хэмжээ 114 хувиар өссөн бол худалдан авах чадварыг илэрхийлэх хэрэглээний үнийн түвшнээр засварлагдсан бодит цалингийн өсөлт 2020 оноос хойш 40 хувиар өссөн нь нэрлэсэн цалингийн өсөлттэй харьцуулахад өсөлт сул байна.

Салбараар авч үзвэл, боловсруулах, цахилгааны салбарын цалингийн хэмжээ хамгийн өндөр өсөлттэй байв. Түүнчлэн тээвэр, хөдөө аж ахуй барилга, худалдааны салбарын дундаж цалин өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин нөгөө талаас уул

уурхайн салбарын дундаж цалингийн хэмжээ 6 орчим хувиар буурч 4 сая 871 мянгад хүрсэн байна.

19. Хөдөлмөрийн бүтээмжийн улсын дундаж түвшин нэмэгдсэн ч хамгийн өндөр бүтээмжтэй уул уурхайн салбарын бүтээмж дахин буурлаа.

Хөдөлмөрийн бүтээмжийн түвшин өмнөх оны мөн үеэс 285 мянган төгрөгөөр буюу 4.8 хувиар өсөж, 6 сая 193 мянган төгрөгт хүрлээ. Салбараар авч үзвэл, хөдөө аж ахуйн салбарын бүтээмжийн түвшин өмнөх оны мөн үеэс 584 мянгаар буюу 23 хувиар өссөн нь хамгийн өндөр өсөлттэй байв. Үйлчилгээний салбарын бүтээмжийн түвшин 403 мянган төгрөгөөр нэмэгдсэн нь улсын бүтээмжийн түвшний өсөлтийг мөн дэмжлээ. Харин уул уурхайн салбарын бүтээмж 953 мянган төгрөгөөр буюу 6 хувиар буурч 14 сая 963 мянган төгрөг болсон нь өмнөх улирлаас өссөн хэдий ч өмнөх оны мөн үеэс буурснаар бүтээмжийн өсөлтийн хурдыг саарууллаа.

20. Шинээр байгуулагдсан ААН-ийн тоо нэмэгдлээ.

2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар Бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй нийт ААН-ийн тоо 279.9 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 29.0 мянгаар буюу 11.6 хувиар нэмэгдлээ. Уг өсөлтийн 60.9 хувийг (17.6 мянга) үйл ажиллагаа эхлээгүй буюу шинээр байгуулагдсан ААН-үүд бүрдүүлсэн бол 30.9 хувийг (8.9 мянга) үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-үүд бүрдүүлээ. Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар авч үзвэл уг 11.6 хувийн өсөлтийн 3.8 нэгж хувийг бөөний болон жижиглэн худалдаа худалдаа эрхлэгчид бүрдүүлж буй бол 3.4 нэгж хувийг үйлчилгээний салбар, 2.2 нэгж хувийг хөдөө аж ахуйн салбар эзэлж байна. Үлдсэн 1.9 нэгж хувийн өсөлтийг боловсруулах үйлдвэр, барилга болон тээврийн салбар агуулж байна (Зураг 1.4).

21. Худалдаа, үйлчилгээний салбарын ААН-ийн тоо нэмэгдэв.

Салбараар харвал, худалдаа, үйлчилгээний салбарт шинээр байгуулагдсан ААН өмнөх оны мөн үеэс 10.6 мянгаар, үйл ажиллагаа явуулж буй ААН 6.1 мянгаар нэмэгдсэн нь ААН-ийн тооны өсөлтийн гол

хэсгийг бүрдүүлж байна. Тодруулбал, бөөний болон жижиглэн худалдаа эрхлэгч шинээр байгуулагдсан болон үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-үүд 8.9 мянгаар, мэргэжлийн, шинжлэх ухааны салбарын ААН-үүд 1.6 мянгаар, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН үүд 1.6 мянгаар, үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН үүд 2.4 мянгаар нэмэгдсэн нь гол жинг эзэлж байна.

22. Шинэ хоршоо хөдөлгөөний нөлөөгөөр хөдөө аж ахуйн салбар дахь хоршоодын тоо нэмэгдэв. Засгийн газрын 2024 оны "Шинэ хоршоо хөдөлгөөн" өрнүүлэх тухай 166 дугаар тогтоолоор хоршооны гишүүн малчинд хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлттэй зээл олгохоор шийдвэрлэсэн. Үүнтэй холбоотойгоор 2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар хөдөө аж ахуйн салбарт бүртгэлтэй ААН тоо өмнөх оны мөн үеэс 24 хувиар нэмэгдсэн бөгөөд тухайн улирлын өмнөх 10 жилийн дундаж өсөлт болох 8.3 хувиас 3 дахин өндөр өсөлт юм.

23. Идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж буй бусад салбаруудын өсөлт саарч байна.

Идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байгаа ААН-ийн тоог өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад уул уурхайн салбарт 47, тээврийн салбарт 544-р нэмэгдсэн бол шинээр байгуулагдсан ААН-ийн тоо уул уурхайн салбарт 171, тээврийн салбарт 834 ААН-ээр нэмэгджээ. Тодруулбал, уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-ийн тоо 4.0 хувиар нэмэгдсэн нь тухайн улирлын өмнөх 10 жилийн дундаж өсөлт болох 6.3 хувиас 2.3 нэгж хувиар бага байна. Мөн тээврийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-ийн тоо 13 хувиар нэмэгдсэн нь тухайн улирлын өмнөх 10 жилийн дундаж өсөлт болох 17.1 хувиас 4.1 нэгж хувиар бага байна.

24. Худалдаа, үйлчилгээ эрхлэгч жижиг ААН-үүд нэмэгдлээ. Бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй үйл ажиллагаа явуулж буй 115.0 мянган ААН-ийн 86.7 хувь буюу 99.7 мянган ААН 1-9 ажилтантай байна. ААН тоо өмнөх оны мөн

үеэс 8.9 мянгаар нэмэгдсэнээс 8.6 мянга нь 1-9 ажилтантай жижиг ААН байна.

Харин 10-19 ажилтантай ААН 6.9 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 214 ААН-ээр нэмэгдэхэд хөдөө аж ахуй, үйлчилгээ, боловсруулах салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН-үүд нэмэгдсэн нь нөлөөллөө. Мөн 20-49 ажилтантай 59 ААН, 50-аас дээш ажилтантай 19 ААН шинээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлсний гол хэсгийг үйлчилгээний салбар бүрдүүллээ (Хүснэгт 1.3).

Хүснэгт 1.1 Үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжийн тооны өөрчлөлт, ажиллагчдын тоогоор

Ажилчдын тооны бүлэг	ААН тоо, мянга	Өөрчлөлт, хувь	Тайлбар
1-9	99.6	9.5%	ААН-ийн тооны өсөлтийн 1/3-ийг үйлчилгээ, 1/3-ийг худалдаа, 12 нэгж хувийг хөдөө аж ахуй болон боловсруулах салбар бүрдүүлсэн.
10-19	6.9	8.8%	Өсөлтийн 46 хувийг үйлчилгээ, 26 хувийг худалдаа, 14 хувийг барилгын салбар бүрдүүлсэн.
20-49	5.3	0.9%	ААН-ийн тоо 59 ААН-ээр нэмэгдсэнээс үйлчилгээний салбар 60 ААН-ээр нэмэгдэж, Барилгын салбараас 4 ААН-ээр буурсан байна.
50-аас дээш	3.0	0.6%	ААН-ийн тоо 19 -ээр нэмэгдсэнээс 23 ААН үйлчилгээ, 3 ААН уул уурхайн салбарт байна. Харин худалдааны салбарт 3 ААН, барилга 5 ААН, ХАА 1 ААН-ээр буурсан байна.
Нийт	111.7	8.3%	

25. ААН-ийн бодит борлуулалтын орлого буурлаа. 2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар ААН-ийн бодит борлуулалтын орлого өмнөх оны мөн үеэс 17.6 хувиар өсөж 25.5 их наяд төгрөгт хүрлээ. Салбараар харвал бөөний болон жижиглэн худалдаа 4.6 нэгж хувийг, уул уурхайн салбарын борлуулалтын орлого 8.1 нэгж хувийг, үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа 6 нэгж хувийг бүрдүүлж байна.

Зураг 1.4. Аж ахуйн нэгж

Үйл ажиллагаа явуулж буй болон үйл ажиллагаа эхлээгүй ААН-ийн тооны өөрчлөлт, салбараар (ААН-ийн тоо)



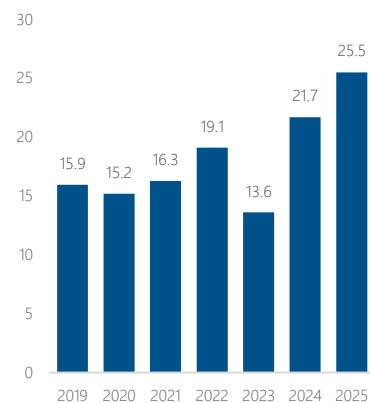
Эх сурвалж: ҮСХ

Нийт бүртгэлтэй ААН-ийн тоо (мянга)



Эх сурвалж: ҮСХ

ААН-ийн бодит борлуулалтын орлого, III-р улирлын байдлаар (их наяд төгрөг, 2015=100)



Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

Шигтгээ 2. Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс

2025 оны 3 дугаар улиралд хэрэглэгчдийн ирээдүйн хүлээлт муудаж Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс 98.4-д хүрснээр өмнөх оны мөн үеэс 14.3 нэгжээр буурлаа.

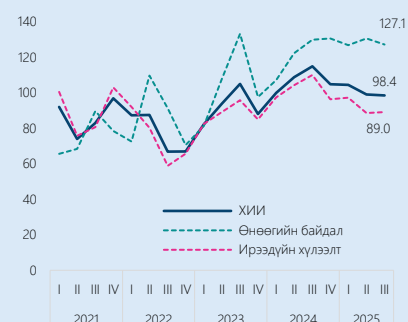
Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний төв (Эн-Ар-Си-Си ХХК) болон Монгол-Японы хүний нөөцийн хөгжлийн төвөөс тооцон гаргадаг Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс (ХИИ)-ээр эдийн засгийн ерөнхий байдал болон өрхийн санхүүгийн байдлын талаар хэрэглэгчид хэр зэрэг өөдрөг бодолтой байгааг хэмждэг. Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс нь Өнөөгийн байдлын индекс /бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоц/, Ирээдүйн хүлээлтийн индекс /бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоц, орлого/ гэсэн 2 дэд индекс /5 үзүүлэлтээс бүрдэх/-ээр тооцогдож байна. Ингэхдээ улс даяар санамсаргүй түүврийн аргаар хэрэглэгчдээс санал асуулга авч 0-200-ийн хооронд үнэлдэг бөгөөд индекс 200-д дөхөх тусам хэрэглэгчийн итгэл өндөр, 0-д дөхөх дусам хэрэглэгчийн итгэл сул, харин индекс 100-тай тэнцүү үед эдийн засаг хэвийн байна гэж үздэг.

ХИИ 2025 оны 3 дугаар улиралд 98.4-д хүрэхэд иргэдийн ирээдүйн хүлээлт муудсан голчлон нөлөөллөө. Индексийн үнэлгээг бүрэлдэхүүн хэсгээр задалж Хүснэгт 2-т үзүүлэв.

Өнөөгийн байдлын индекс: Ажлын олдоцын үнэлэмж сайжирсанч Өнөөгийн байдлын индекс өмнөх оны мөн үеэс 2.6 нэгжээр буурсан. Өнөөгийн байдлын индекс нь иргэд эдийн засгийн одоогийн нөхцөл байдлыг бизнесийн нөхцөл болон ажлын олдоц хэр байгаагаар үнэлснээр хэмждэг. 2025 оны 3 дугаар улиралд Өнөөгийн байдлын индекс 127.1-д хүрч нэмэгдэхэд ажлын олдоц “сайн” гэж үнэлсэн иргэд өмнөх оны мөн үеэс 3.7 нэгжээр нэмэгдсэн нь нөлөөллөө. Харин бизнесийн нөхцөлийг “сайн” гэж үнэлсэн иргэд 3.8 нэгжээр буурсан байна.

Ирээдүйн хүлээлтийн индекс: Хэрэглэгчдийн эдийн засгийн ирэх 6 сарын хүлээлт муудаж Ирээдүйн хүлээлтийн индекс өмнөх оны мөн үеэс 20.9 нэгжээр буурлаа. Ирээдүйн хүлээлтийн индекс нь эдийн засгийн ойрын ирээдүйн нөхцөлийг иргэд хэрхэн харж буйг бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоц, орлогын хүлээлтийн үнэлгээгээр хэмждэг. 2025 оны 3 дугаар улиралд Ирээдүйн хүлээлтийн индекс 89.0-д хүрч буурахад ирэх 6 сард бизнесийн нөхцөл “сайн” болон “муу” байна гэж үнэлсэн иргэд өмнөх оны мөн үеэс тус тус 2.7 6.0 нэгжээр буурсан (нэмэгдсэн) нөлөөллөө. Түүнчлэн, хэрэгдэгчдийн ирэх 6 сарын ажлын олдоц болон орлогын хүлээлт мөн адил гутранги байна. Тухайлбал ажлын олдоц “сайн” байна гэж үнэлсэн иргэд 9.6 нэгжээр буурч, “муу” гэж үнэлсэн иргэд 6.5 нэгжээр нэмэгджээ. Мөн орлого “сайн” байна гэж үнэлсэн хэрэглэгчид өмнөх оны мөн үеэс 5.7 нэгжээр буурч, харин орлого “хэвийн” болон “муу” байна гэсэн иргэд 5 болон 0.2 нэгжээр тус тус нэмэгджээ.

Зураг 1.5. Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс улирлаар (2018=100)



Эх сурвалж: Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний (Эн-Ар-Си-Си)

Тайлбар: ХИИ болон түүний бүрэлдэхүүн индексүүдийн нөлөөгөөр засварлаж 2018 оны 4 дүгээр улиралд индексийг харьцуулж тооцсон б

Хүснэгт 1.2. Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс бүрэлдэхүүн

	2024.III	2025.III	Өөрч.
ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ ▼			
<i>Бизнесийн нөхцөл</i>			
Сайн	11.9	8.1	-3.8
Хэвийн	38.2	40.9	
Муу	49.0	49.9	0.9
<i>Ажлын олдоц ▲</i>			
Сайн	34.0	37.7	3.7
Хэвийн	33.3	31.3	
Муу	31.1	29.3	-1.8
ИРЭЭДҮЙН ХҮЛЭЭЛТ ▼			
<i>Бизнесийн нөхцөл ▼</i>			
Сайн	17.7	15.0	-2.7
Хэвийн	64.2	58.3	
Муу	15.6	21.6	6.0
<i>Ажлын олдоц ▼</i>			
Сайн	31.8	22.2	-9.6
Хэвийн	51.7	53.7	
Муу	13.4	19.9	6.5
<i>Орлого ▼</i>			
Сайн	25.7	20.0	-5.7
Хэвийн	57.5	62.5	
Муу	15.3	15.1	-0.2

Эх сурвалж: Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний төв

Шигтгээ 3. Хөдөлмөрийн зах зээлийн цахим хуудаснууд дахь ажлын байрны зарын тоо оны сүүлийн хагаст буурсан байна.

2025 оны гуравдугаар улиралд хөдөлмөрийн зах зээлийн зарим цахим платформуудад нийт 50.8 мянган ажлын байрны зар⁴ нийтлэгдсэн байна. Үүнээс дийлэнх буюу 32.5 мянга нь **zangia.mn** цахим хуудаст, 17.5 мянга нь **unegui.mn** цахим хуудаст, харин цахим хөдөлмөрийн бирж болох **ejob.gov.mn** порталд 774 ажлын байр нийтлэгдсэн байна.

Zangia.mn цахим хуудаст нийт 32.5 мянган ажлын байрны зар нийтлэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 2 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна. Салбараар харвал худалдаа болон боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт зарын тоо хамгийн өндөр өсөлттэй байсан бол үйлчилгээний салбарт нийтлэгдсэн ажлын байрны зар өмнөх оны мөн үеэс 33 хувиар буюу 5.7 мянгаар буурч, 11.6 мянгад хүрсэн нь нийт зарын тоо буурахад голлон нөлөөлжээ. Үүний зэрэгцээ нийтлэгдсэн ажлын байрны зарын дундаж цалингийн хэмжээ 120 мянган төгрөгөөр өсөж 2 сая 209 мянгад хүрсэн байна. Энэхүү өсөлтөд үйлчилгээний салбарын дундаж цалин 754 мянган төгрөгөөр нэмэгдсэн нь голлон нөлөөлсөн бол уул уурхай, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын дундаж цалин буурсан нь нийт өсөлтийг сааруулсан байна.

Харин **unegui.mn** цахим хуудаст нийт 17.5 мянган ажлын байрны зар нийтлэгдсэн бөгөөд үүний ихэнх буюу 56 хувь нь үйлчилгээний салбарт нийтлэгдсэн бол худалдаа, барилгын салбарт нийт 31 хувь нь нийтлэгдсэн нь дийлэнх хэсгийг хамаарч байна. Харин хөдөө аж ахуй болон цахилгааны салбарт ажлын байрны зар нийтлэгдээгүй байна. Нийтлэгдсэн ажлын байрны дундаж цалин 2 сая 222 мянган төгрөг байгаа нь нийт хөдөлмөрийн зах зээлд зарлагдсан улсын дунджаас 325 мянган төгрөгөөр өндөр байна.

Нийт зарлагдсан ажлын байрыг салбараар авч үзвэл, нийт зарын дийлэнх нь үйлчилгээний салбарт (21.6 мянга) зарлагдсан нь нийт зарын 42 хувийг бүрдүүлж байна. бол худалдааны салбарт 9.6 мянга, барилгын салбарт 6.2 мянга, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт 5.9 мянган ажлын байр тус тус нийтлэгдсэн байна. Харин хөдөө аж ахуй болон цахилгааны салбарт нийтдээ 617 ажлын байрны зар нийтлэгдсэн байна.

Нийт зарлагдсан ажлын байрны дундаж цалин 1 сая 897 төгрөг байсан бөгөөд салбараар нь авч үзвэл уул уурхай болон барилгын салбарууд хамгийн өндөр дундаж цалинтай байв. Тодруулбал, уул уурхайн салбарын дундаж цалин 2 сая 335 мянган төгрөг, хөдөө аж ахуйн салбарынх 2 сая 133 мянган төгрөг байна.

Зураг 1.6. Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт

1. Зангиа цахим хуудаст нийтлэгдсэн ажлын байрны зарын тоо, салбараар

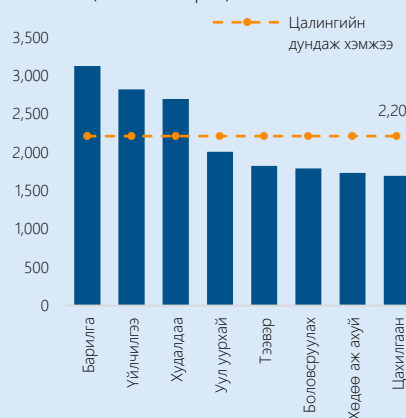


2. Ажлын байрны зарын тоо, салбараар



Эх сурвалж: Zangia.mn

3. Ажлын байрны зарын цалингийн хэмжээ (мянган төгрөг)



Эх сурвалж: Хөдөлмөрийн зах зээлийн цахим хуудаснууд

⁴ Энд ажлын байрны зарын тоог цахим хуудануудад нийтлэгдсэн мэдээллээс тоолж гаргасан болно.

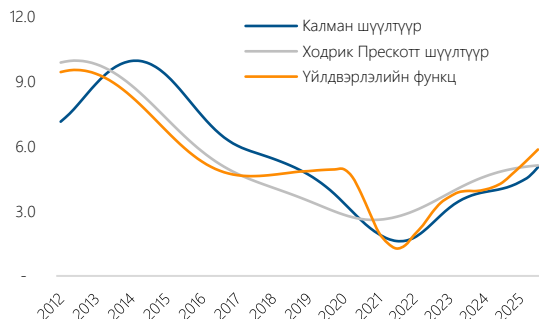
1.4. Эдийн засгийн мөчлөг

26. Үндсэн хөрөнгийн хуримтлалын өсөлт потенциал үйлдвэрлэлийн өсөлтийг голлон дэмжсэн хэвээр байна. 2025 оны эхний хагас жилд хаврын цаг агаарын таатай байдлын нөлөөгөөр биологийн өсөж үрждэг хөрөнгө үндсэн хөрөнгийн хуримтлалыг голлон дэмжиж байсан бол энэ оны гуравдугаар улирлаас эхлэн биологийн өсөж үрждэг хөрөнгийн өсөлтийн эрчим суларч, орон сууцны бус барилга байгууламжийн бүтээн байгуулалтын ажлууд үндсэн хөрөнгийн хуримтлалыг голлон дэмжлээ. Үүний нөлөөгөөр потенциал үйлдвэрлэлийн өсөлт 5-6 орчим хувьд буюу өмнөх улирлын орчимд хадгалагдлаа. Мөн хөдөлмөрийн зах зээлийн идэвхжил алгуур суларч байгаа ч потенциал үйлдвэрлэлийн өсөлтийг дэмжсэн хэвээр байна.

27. Уул уурхайн салбар сэргэж, боловсруулах, болон үйлчилгээний салбарын идэвх хадгалагдсанаар, нийт үйлдвэрлэл потенциал түвшний орчимд хадгалагдав. 2025 оны эхний хагас жилд уул уурхайн биржийн идэвх суларч, түүхий эдийн экспортын үнэ буурснаар олборлолт буурч, үйлдвэрлэл сөрөг зөрүү нэмэгдээд байв. Харин 2025 оны 3 дугаар улирлаас биржийн идэвх сайжирч, экспортын түүхий эдийн үнэ алгуур өссөнөөр уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэл сэргэж, потенциалын орчимд байна. Уул уурхайн бус салбарын үйлдвэрлэлийн зөрүү 2025 оны 3 дугаар улиралд үйлчилгээний салбарын идэвх хадгалагдаж, боловсруулах болон эрчим хүчний салбарын үйл ажиллагаа өмнөх улирлаас эрчимжсэний нөлөөгөөр хаагдлаа. Нийт үйлдвэрлэл потенциал түвшнээс 0.7 хувиар дээгүүр байна.

Зураг 1.7. Үйлдвэрлэлийн зөрүү

1. Потенциал ДНБ-ий өсөлт (хувь)



Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол

Тэмдэглэл: Потенциал үйлдвэрлэлийг нэг хувьсагчтай шүүлтүүр буюу Ходрик-Прескотт, олон хувьсагчтай шүүлтүүр буюу Калман шүүлтүүр болон үйлдвэрлэлийн функцийн аргачлалаар тус тус тооцов.

2. Үйлдвэрлэлийн зөрүү

(потенциал ДНБ-д эзлэх хувь)



Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол

Тэмдэглэл: Үйлдвэрлэлийн зөрүүг бодит болон потенциал ДНБ-ий зөрүүгээр тооцно. Үйлдвэрлэлийн зөрүүг Мөнгөний бодлогын шинжилгээний GAP загварт тулгуурлан олон хувьсагчийн Калманы шүүлтүүрийн аргаар тооцов.